

ČESKÁ REPUBLIKA
ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší soud České republiky rozhodl v senátě složeném z předsedy JUDr. Pavla Vrchy a soudců JUDr. Pavla Pavlíka a JUDr. Lubomíra Ptáčka, PhD., v právní věci vyšetřované V. V. narozené dne , bytem v , zastoupené Mgr. Ing. Markem Luhanem, advokátem se sídlem v Lysé nad Labem, Masarykova 1250/50, o navrácení svéprávnosti, vedené u Okresního soudu Praha-východ pod sp. zn. 30 P 199/2003, o dovolání vyšetřované proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 12. září 2013, č. j. 24 Co 227/2013-310, takto:

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 12. září 2013, č. j. 24 Co 227/2013-310, jakož i rozsudek Okresního soudu Praha-východ ze dne 31. ledna 2013, č. j. 30 P 199/2003-253, **se zrušují** a věc **se vrací** Okresnímu soudu Praha-východ k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Proti v záhlaví označenému rozsudku Krajského soudu v Praze (dále již „odvolací soud“), jímž odvolací soud změnil v meritě věci rozsudek Okresního soudu v Praze-východ (dále již „soud prvního stupně“) ze dne 31. ledna 2013, č. j. 30 P 199/2003-253, „*tak, že vyšetřované se částečně vrací způsobilost k právním úkonům tak, že je způsobilá k těm právním úkonům, které se týkají nakládání s majetkem nepřevyšujícím hodnotově 3.000,- Kč a k výkonu volebního práva; k ostatním právním úkonům není způsobilá. Tím se mění rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 26. ledna 1981, č. j. 5 Nc 1222/80-12*“, podala vyšetřovaná V. V. (dále již „dovolatelka“) prostřednictvím svého advokáta včasné a (z hlediska občanským soudním řádem stanovených náležitostí) řádné dovolání. V něm dovolatelka brojí proti věcné správnosti vydaného rozhodnutí odvolacího soudu, především nesouhlasí se závěrem odvolacího soudu, že v posuzovaném

případě nelze dosáhnout žádaného cíle mírnějšími prostředky, konkrétně využitím opatrovnictví bez zásahu do způsobilosti k právním úkonům (v této interpretaci spatřuje dovolatelka nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem). Na podporu závěru, že realizací opatrovnictví bez zásahu do způsobilosti k právním úkonům se jeví jako velmi vhodná alternativa, dovolatelka ve svém dovolání podrobně argumentuje, a to i s odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu České republiky (dále již „Nejvyšší soud“ nebo „dovolací soud“) či Ústavního soudu České republiky (dále již „Ústavní soud“). Podle dovolatelky k nepřiměřenosti použitého opatření dále výrazně přispívá i samotná formulace rozsudku. Rozsudečný výrok je formulován pozitivně, tj. výčtem právních úkonů, k nimž je vyšetřovaná způsobilá, což je ovšem judikaturou Nejvyššího soudu i Ústavního soudu označováno za formulaci krajně nevhodnou a problematickou. I v tomto případě se projevuje základní limit tohoto způsobu výčtu, tedy to, že okruh omezení nemá dostatečnou oporu v odůvodnění rozsudku, v důsledku čehož není možné doložit, jaké zájmy způsobilost dovolatelky v této oblasti ohrožuje oprávněné zájmy nebo práva a oprávněné zájmy třetích osob. Přitom dovolatelka většinu právních úkonů činí osobně s doprovodem a podporou asistentů. Výsledkem rozhodování obecných soudů v řízení trvajícím od června 2011 do září 2013 je tedy přijetí pravomocného rozhodnutí, které sice poněkud zvedá finanční limit, ale jinak je, bez ohledu na všechny prokázané skutečnosti, nepoměrně restriktivnější a daleko méně kompatibilní se současným ústavním pořádkem i rozhodovací praxí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Plné vrácení způsobilosti k právním úkonům, při možnosti spolupráce s opatrovníkem, odpovídá nejlépe situaci dovolatelky a skutečně chrání její zájmy, aniž by zároveň docházelo k neodůvodněnému omezení jejich základních práv. Dovolatelka navrhla, aby dovolací soud dle § 243d písm. b) o. s. ř. změnil napadený rozsudek odvolacího soudu tak, že se dovolatelce vrací způsobilost k právním úkonům a v intencích dovolacího petitu se dovolatelce ustanovuje za vymezeného rozsahu opatrovník. Pro případ, že by Nejvyšší soud neshledal zjištění skutkového stavu dostatečným pro takto navrhovanou změnu, dovolatelka navrhla, aby dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu, jakož i soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Úvodem Nejvyšší soud předesílá, že se zřetelem k době vydání rozsudku odvolacího soudu se uplatní pro dovolací řízení – v souladu s čl. II. bodem 3 přechodných ustanovení zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony – občanský soudní řád ve znění účinném do 31. prosince 2013 (dále jen „o. s. ř.“). Dále Nejvyšší soud připomíná, že v mezidobí nabytí účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník dále již „o.z.“ [poznámka: na veřejném zasedání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu, které se konalo dne 12. února 2014, kolegium většinově akceptovalo používání následujících zkratk občanských zákoníků - zákon č. 40/1964 Sb., občanských zákon, ve znění pozdějších předpisů („obč. zák.“), a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník („o.z.“)], který v § 3032 odst. 1 stanoví, že kdo byl podle dosavadních právních předpisů zbaven způsobilosti k právním úkonům, považuje se ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona za osobu omezenou ve svéprávnosti podle tohoto zákona.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) konstatuje, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) v zákonné lhůtě (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), je ve smyslu § 237 o. s. ř. (jak bude rozvedeno níže) přípustné a je i důvodné.

Podle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud

odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

Podle § 241a odst. 1 o. s. ř. dovolání lze podat pouze z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Nejvyšší soud (ještě v procesních poměrech před shora cit. novelizací občanského soudního řádu) např. v rozsudku ze dne 21. prosince 2010, sp. zn. 30 Cdo 3025/2009 (poznámka: všechna rozhodnutí dovolacího soudu, na která se zde odkazuje, jsou veřejnosti přístupná na webových stránkách Nejvyššího soudu <http://www.nsoud.cz>), vyložil a odůvodnil právní názor, že skutkové zjištění, které zcela nebo z podstatné části chybí, anebo je vnitřně rozporné (ať již v relevantní části ve vztahu mezi jednotlivými dílčími skutkovými zjištěními anebo ve vztahu mezi některým pro rozhodnutí zásadně významným dílčím skutkovým zjištěním a závěrem o skutkovém stavu věci), případně vnitřní rozpornost či absence skutkového závěru (skutková právní věta) znemožňuje posoudit správnost přijatého právně kvalifikačního závěru takto zjištěného skutku, což (logicky) jde na vrub správnosti právního posouzení věci. V poměrech posuzování přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř. při uplatnění zákonem předvídaného dovolacího důvodu dle § 241a odst. 1 o. s. ř. (nesprávné právní posouzení věci) to tedy znamená, že přípustnost dovolání bude založena i v případě, pokud odvolací soud k měnícímu (zde meritornímu) rozhodnutí přistoupí bez odpovídajícího skutkového základu; takový závěr je třeba učinit i tehdy, pokud odvolací soud bez provádění jakéhokoliv dokazování v odvolacím řízení oproti soudu prvního stupně (jenž své meritorní rozhodnutí postavil na skutkových zjištěních po provedeném dokazování) bude vycházet z jiného skutkového stavu věci. Jde nejen o pochybení představující jinou vadu řízení, ale také o pochybení právně kvalifikační, neboť při absenci právně významných skutkových zjištění neměl odvolací soud odpovídající skutkový prostor, aby mohl přistoupit k předmětnému právnímu posouzení věci.

Nejvyšší soud např. v aktuálním rozsudku ze dne 4. prosince 2013, sp. zn. 30 Cdo 2351/2013, k právnímu institutu omezení fyzické osoby v její způsobilosti k právním úkonům (v právních poměrech po 1. lednu 2014 za účinnosti o.z. jde o právní institut omezení svéprávnosti ve smyslu § 55 a násl. o.z.) sumarizoval následující právní závěry dosavadní judikatury:

„Podle ustanovení § 10 odst. 2 občanského zákoníku, jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí.

Institut zbavení způsobilosti k právním úkonům, případně omezení způsobilosti k právním úkonům není sankcí, nýbrž opatřením sloužícím především ochraně zájmu samotných fyzických osob, které pro svůj duševní stav nejsou schopny činit s dostatečnou vlastní odpovědností právní úkony. Jedná se rovněž o ochranu osob, které s takovými fyzickými osobami vstoupily do právních vztahů. Pokud totiž fyzická osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům podle § 10 odst. 1 obč. zák., nebo osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena podle § 10 odst. 2 téhož zákona, učiní právní úkon, ke kterému je podle rozhodnutí soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům nezpůsobilá, půjde o právní úkon neplatný (absolutně) podle § 38 odst. 1 obč. zák. (srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. února 2009, sp. zn. 30 Cdo 2542/2008). Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům znamená opatření, které představuje nezbytné omezení, jež může trvat pouze po nezbytně nutnou dobu, dokud

důvody, které k omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům vedly, trvají (srovnej usnesení NS ČR ze dne 19. února 2009, sp. zn. 30 Cdo 4582/2008). Je současně nutno připomenout, že Ústavní soud např. mimo jiné ve svém **nálezu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07**, fakticky vyšel z úvah, že je třeba se vyvarovat zásahu do ústavně chráněných práv, konkrétně do způsobilosti mít práva (čl. 5 Listiny základních práv a svobod), kdy je nezbytné vyloučit postup, který by nesl rysy charakterizované formálním, schématickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu s naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.

Každým rozsudkem soudu, jímž dochází k omezení způsobilosti k právním úkonům a kterým jsou vymezeny právní úkony, k nimž není účastník způsobilý, se stanoví výslovně (explicitně), jaké úkony účastník platně činit nemůže, ale současně implicitně a contrario, že účastník je ke všem ostatním právním úkonům způsobilý (rozsudek NS ČR ze dne 23. května 2012, sp. zn. 30 Cdo 354/2011).

Rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům lze určit především negativním výpočtem, tj. tak, že se ve výroku rozsudku určí, ke kterým právním úkonům není občan způsobilý. Z toho se pak podává, že ustanovení § 38 odst. 1 obč. zák. dopadá jen na právní úkony ve výroku rozsudku uvedené, takže všechny ostatní právní úkony takovým občanem učiněné jsou z hlediska tohoto ustanovení platné. Nutno ovšem připustit, že rozsah omezení lze stanovit i pozitivním výpočtem, tj. tak, že se ve výroku rozsudku určí, ke kterým právním úkonům je občan způsobilý. V takovém případě může občan ve smyslu ustanovení § 38 odst. 1 obč. zák. platně učinit jen ty právní úkony, které jsou ve výroku rozsudku uvedeny; všechny ostatní ve výroku rozsudku výslovně neuvedené právní úkony ve smyslu tohoto ustanovení nemůže platně učinit (ze stanoviska Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976).

Správné vymezení rozsahu omezení způsobilosti k právním úkonům nejvíce závisí na tom, jaké podklady soud provedeným zjištěním a dokazováním opatřil předem pro znalce právě o tom, jak se vyšetřovaný až dosud v každodenním životě choval, jaké záležitosti si sám bez obtíží vyřizoval a v jakých směrech vznikaly o jeho schopnostech pochybnosti. Uvedené požadavky je nutno uplatňovat důsledně, pokud ovšem nejde o osoby zcela neschopné samostatné životní existence. Znalecký posudek je v takovém řízení sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění. Při výkladu ustanovení § 10 odst. 2 občanského zákoníku je třeba vzít v úvahu, že představuje úpravu v horizontálních vztazích mezi jednotlivými účastníky občanskoprávních vztahů. Rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům se však podstatněji měrou dotýká i postavení takto omezované osoby k státní moci, tj. v rovině vertikální (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010).

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2007, sp. zn. 30 Cdo 3398/2007, bylo uvedeno, že soudy ve výroku rozsudku, kterým omezují podle občanského zákoníku, popřípadě podle zákoníku práce, fyzickou osobu ve způsobilosti k právním úkonům, mohou určit rozsah tohoto omezení jen se zřetelem k právním úkonům, z nichž vznikají, mění se, či zanikají právní vztahy podle ustanovení občanskoprávních (včetně vztahů obchodních) a pracovněprávních, pro jejichž řešení je v případě sporu dána pravomoc soudu, z čehož vyplývá, že osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům jsou v důsledku toho v rozsahu daném

pravomocným soudním rozhodnutím k určitým právním úkonům zcela nezpůsobilé a v těchto právních úkonech za ně jednájí jejich zákonní zástupci (§ 26 obč. zák.). K ostatním právním úkonům (k právním úkonům nad rámec omezení vysloveného pravomocným soudním rozhodnutím) jsou tyto osoby zcela způsobilé a jednájí proto v nich samy, nezávisle na svém zákonném zástupci.

Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku. Soud vždy musí zvážit všechny mírnější alternativy, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům, resp. vyjádřeno jazykem základních práv - k omezení jejich základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (zachování právní osobnosti) osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky (srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 18.8.2009, sp.zn. I. ÚS 557/09).“

V označeném rozhodnutí pak Nejvyšší soud ke skutkovým poměrům jím posuzované věci vyložil následující závěry, které je vhodné připomenout i z hlediska nazírání na nynější případ dovolatelky:

„Při posuzování předmětné věci dovolací soud dospěl k závěru, že výtky dovolatele směřující proti rozhodnutí odvolacího soudu jsou převážně důvodné, a to přes to, že v napadeném rozsudku jsou činěny jinak příléhavé odkazy, jak na judikaturu Nejvyššího soudu, tak na závěry právní doktríny týkající se problematiky posuzování způsobilosti k právním úkonům fyzických osob. Je skutečností, že Městský soud v Praze se z valné části zaměřil na zdůraznění zjišťovaného zdravotního postižení vyšetřovaného, jež bylo seznáno již soudem prvního stupně ze znaleckého posudku z oboru psychiatrie, který byl podán v této věci. Z odůvodnění tohoto rozhodnutí přitom vyplývá, že závěry tohoto posudku byly ve své podstatě určujícími pro závěr soudu o nezbytnosti omezit vyšetřovaného způsobilost k právním úkonům podle ustanovení § 10 odst. 2 obč. zák. Naproti tomu nelze ověřit, jak dalece při svém rozhodování bral v úvahu ostatní důkazy provedené v daném řízení, resp. jak dalece (pokud jinak sám zmínil, že dané řízení je ovládáno inkviziční zásadou) uvažoval o potřebě provedení případných dalších důkazů. Již tím se odvolací soud dostal do dílčího konfliktu s výše vyloženými (a odvolacím soudem jinak zřejmě i obecně zastávanými) zásadami.

Nadto, ač se Městský soud v části odůvodnění svého rozhodnutí týkající se právního posouzení věci zabýval spíše otázkou, zda je na místě při určení rozsahu uvažovaného omezení způsobilosti k právním úkonům vycházet z pozitivního nebo z negativního vymezení, pro daný případ tento problém v zásadě uspokojivěji nezdůvodnil (lze mít za to, že jeho inspirační zdroj v tomto smyslu tkvěl nejspíš v obsahu vlastního znaleckého posudku). Přesto, že samozřejmě nelze vyloučit ani jednu z uvedených forem vyjádření tohoto omezení, s ohledem na vyložené zásady, které mají na nejnižší míru omezit zásahy do ústavně zaručených práv a svobod fyzické osoby, je většinou třeba preferovat vyjádření omezení způsobilosti k právním úkonům formou negativního vymezení těch právních úkonů, k nimž dotčená fyzická osoba způsobilá není. Naproti tomu pozitivní vymezení úkonů, k nimž je vyšetřovaný způsobilý s tím, že k ostatním právním úkonům způsobilý není, v sobě obsahuje nebezpečí, že takto bude vyšetřovaný bezděčně omezen i v těch právních úkonech, k nimž by objektivně jinak způsobilý byl, avšak, při vymezování tohoto rozsahu, je soud nevzal

v úvahu. K tomuto způsobu je proto třeba přistoupit jen v soudem pečlivě zdůvodněných případech. Tak tomu však v daném případě není.“

Z odůvodnění (písemného vyhotovení) dovoláním napadeného rozsudku vyplývá, že odvolací soud při rozhodování měl vycházet i ze skutkových zjištění učiněných „z výsledku vyšetřované, z ústní zprávy zákonného zástupce podané při jednání a z výsledku ■■■■■“, avšak míru, resp. relevanci jednotlivých (a pro meritorní rozhodnutí příp. zásadně významných) skutkových zjištění nezprostředkoval zákonu odpovídajícím způsobem ve smyslu § 157 odst. 2 o. s. ř., nýbrž učinil tak v podstatě nepřezkoumatelným způsobem, tj. na základě tzv. souhrnného skutkového zjištění, ačkoliv právě v tomto směru bylo nezbytné vyložit odpovídající skutková zjištění, jak již bylo připomenuto ve shora cit. judikatuře, a poté je důsledně posuzovat s platnou právní úpravu a v intencích publikované judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu (s ohledem na čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky). Tento skutkový deficit tak v podstatě znemožňuje Nejvyššímu soudu podrobit napadené rozhodnutí věcnému přezkumu, byť i za této procesní situace nelze a priori souhlasit se závěrem odvolacího soudu ve vztahu k § 29 obč. zák. a lze v tomto směru odkázat např. na již dřívější závěry právní doktríny zaujímající právní názor, že „*Jiným vážným důvodem pro ustanovení opatrovníka může být např. duševní porucha určité osoby, pro kterou však tato osoba není ani zbavena způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím, ani není ve způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím omezena*“ (Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 216). Posouzení takové otázky by ovšem přirozeně spočívalo na pečlivém zjištění právně významných skutkových okolností.

Závěrem lze tedy shrnout, že popsaná absence právně významných skutkových zjištění znemožnila odvolacímu soudu přistoupit k právnímu posouzení věci, a pokud tak přesto odvolací soud učinil, pochybil v otázce právního posouzení věci. Již z tohoto důvodu byl tedy naplněn dovolací důvod pro kasaci napadeného rozsudku odvolacího soudu.

Protože dosavadní výsledky řízení dovolacímu soudu neumožňovaly změnit rozsudek odvolacího soudu (§ 243d písm. b/ o. s. ř.), nezbylo, než ve smyslu § 243e odst. 1 o. s. ř. přistoupit k vydání tohoto kasačního rozhodnutí, tj. zrušit dovoláním napadený rozsudek odvolacího soudu. Jelikož důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí také na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 2 věta druhá o. s. ř.). V dalším řízení bude již soudem zjištěný skutkový stav podroben subsumpci podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (srov. § 3028 odst. 2 o.z.).

Vyslovený právní názor dovolacího soudu je pro další řízení závazný. V novém rozhodnutí soud znovu rozhodne o nákladech řízení, včetně nákladů řízení dovolacího (§ 243g věta druhá o. s. ř.).

Proti tomuto rozsudku není přípustný opravný prostředek.

V Brně dne 19. února 2014

JUDr. Pavel V r c h a , v . r .
předseda senátu

Za správnost vyhotovení: Ivana Žlůvová